

Dames en Heren,

We leven in bizarre tijden en we weten het.

Daarom is het des te verheugender dat we vanmiddag hier met elkaar toch in kleine kring iets vieren: namelijk de verschijning van het boek *Dekema State Jelsum. Biografie van een landgoed*.

Voor u staat een van de twee auteurs van het boek. Hij is tevreden en opgelucht. En als ik die tevredenheid en opluchting zou moeten concretiseren dan ligt die in de orde van de grootte en dikte van het boek dat vandaag verschijnt. Niet meer, niet minder.

Opgelucht zal ook de opdrachtgever zijn: de Stichting Dekema State, alias het Old Burger Weeshuis. Een oude en eerbiedwaardige instelling (uit 1534; *by the way*, dat is ongeveer zo oud als de zaalstins die in de huidige Dekema State valt te herkennen), maar ... en dat mag hier *en plein public* over het OBW gezegd worden: het Old Burger Weeshuis is een instelling die met haar tijd is meegegaan. Zij durfde het immers aan om in 1996 Dekema State van de familie Van Wageningen aan te kopen en vervolgens dit landgoed (met alles erop en eraan) als Fries cultureel erfgoed onder haar hoede te nemen. Zeer te prijzen in de Stichting is dat zij niet denkt in verdienmodellen maar in termen van de intrinsieke waarde van erfgoed, dat – om het te behouden voor ons allemaal – best enige euro's per jaar mag kosten.

Tien jaar lang heeft het geduurd voordat dit boek kon verschijnen. Het stemt deze auteur tot dankbaarheid dat de Stichting, *in casu* de heren Jorrit Volkers en Wiebe Adema, een dusdanig vertrouwen in de goede afloop van het boekproject hadden dat zij jarenlang geduld betrachtten én zowel de eerste onderzoeker, Sjoerd Cuperus, als zijn opvolger sinds 2016, uw spreker, de intellectuele vrijheid gaven hun eigen koers te mogen uitzetten.

Het aardige nieuws is nu voor u, aanwezigen, dat u nagenoeg allemaal in het kloeke boek voorkomt. U kunt aanstonds beginnen met het Register om dat te checken, of met de Literatuurlijst of met de Illustratieverantwoording. En al bladerend in het boek zullen velen zich zelf op foto's herkennen. Wat zegt dat eigenlijk? Dat Dekema State een rijke geschiedenis heeft? [vraagteken] Dat is zeker het geval. Dat het een boek is over het leven van mensen op een Fries

landgoed? [weer vraagteken] Inderdaad. Het heet juist daarom *Biografie van een landgoed*, omdat het vooral om de verhalen gaat van en over mensen op Dekema State te Jelsum. En toch is daarmee lang niet alles gezegd. Het was de ambitie van deze auteur (althans) niet alleen de geschiedenis van Dekema State in Jelsum te verhalen, maar ook de bredere context van de Friese en Nederlandse samenleving te schetsen waarin die geschiedenis zich door de eeuwen heen afspeelde. Ooit kende Friesland in de late middeleeuwen wel ruim 500 stinzen en omstreeks 1622 telde de Friese historicus Pier Winsemius in het Friese landschap circa 200 edele staten. Ach, hoe weinig zijn daarvan overgebleven. Ook dat Verdriet van Friesland zingt mee in dit boek.

Met het noemen van de term 'context' heb ik de eerste van de zeven *keywords*, de sleutelbegrippen, van het boek te pakken. De C van context dus. Er volgen nu nog zes andere letters. Laten we dit zevental vanmiddag maar beschouwen als de zeven pijlers van het boek.

We noemen nu als volgende letter: de L. Dat is de L van landschap, landbouw en landgoed. Het is op dit vlak dat Sjoerd Cuperus en uw spreker elkaar onmiddellijk verstonden. Om de geschiedenis van het landgoed Dekema State te begrijpen moet er veel aandacht zijn voor landschap en landbouw. Het is het landschap van de dichter Obe Postma, zoals hij dat ooit bejubelde in zijn gedicht *Op het Jelsumer Binnenpaad*. Kleigebied, terpdorp, zadeldaktoren, akkerbouw en veeteelt, huurboerderij, paarden en koeien, vroege moderniteit, marktgerichtheid: niet *peasants* maar *farmers*, agrarisch kapitalisme, pachtcontracten *und so weiter*. Zonder informatie over deze fenomenen is de geschiedenis van Dekema State niet te begrijpen. Zeventien huurboerderijen omvatte het landgoed in het midden van de negentiende eeuw. Er bleef in de twintigste geen een meer van over. Dit was overigens het lot van verreweg de meeste landgoederen in Nederland in de twintigste eeuw. 'Men' verkocht boerderij en landerijen om het historisch huis te behouden. Het was verstandiger geweest dat andersom te doen. Maar dat is wijsheid achteraf.

Nu volgt de letter H van huisarchief. Uiterst belangrijk om deze studie te kunnen schrijven was de aanwezigheid van het rijke huisarchief van Dekema State. Het overgrote deel van de stukken daarin hebben betrekking op de periode na 1700 en met name op de negentiende eeuw. Het is juist in die periode dat de onderzoeker beschikt over zogeheten ego-documenten:

brieven, dagboeken en familieaantekeningen. Het lezen ervan is zeer tijdrovend, maar de voldoening voor de onderzoeker is na verloop van tijd groot. Mannen, vrouwen en kinderen komen dichterbij voor hem. Het zijn niet langer namen in genealogische diagrammen, maar mensen van vlees en bloed geworden. Dan blijkt dat personen verschillende kanten hebben; het zijn bijna nooit mensen uit een stuk. Ze kunnen niet vastgepind worden op één identiteit: de landheer, de snob, 'de gek van Jelsum' – het gaat om gelaagde persoonlijkheden. Tjee, wat is er niet allemaal bewaard in het huisarchief? De onderzoeker moest keuzes maken, selectief worden. Hoe dik het boek ook mag zijn, het is maar een selectie uit de bronnen die ter beschikking stonden. Groot was ook de bijvangst wanneer eens een ander familiearchief in Friesland of daarbuiten werd geraadpleegd.

We hebben nu dus de letters C, L en H gehad. Nog vier te gaan. We stappen over naar de V, van vooroudergalerij (of toch maar de A van Ahnengalerie; ik heb de V nog ergens anders voor nodig zo u weldra zult merken. Qua Ahnengalerie is de huidige Dekema State bijzonder. Van de weinige Friese staten en buitenplaatsen die er nu nog zijn, is de vooroudergalerij van Dekema State het meest authentiek. Dat mag u van mij aannemen. Vandaar dat er veel over familieportretten staat in het kloeke boek. Heel bijzonder zijn de portretten van de adellijke Burmania's uit de achttiende eeuw. Ze hebben eigenlijk nooit op Dekema State in Jelsum gewoond, maar de *Werdegang* van een van de takken van dit roemruchte geslacht was heel bepalend voor het voortbestaan van Dekema rond 1800. Het was de erfenis van tante Anna Maria van Burmania uit 1808 –ze woonde lange in een zeer deftig stift in Holland – die de Van Wageningens tot welstand bracht. Anna Maria genoot tot dusverre alleen maar enige bekendheid vanwege de mystieke band die de schrijver Havank met het portret van haar op Dekema dacht te hebben. Sinds de Stichting Dekema State beheert heeft zij veel werk gemaakt van de vooroudergalerij. Terecht. Ze verwierf ook portretten die niet direct aan de geschiedenis van de state zelf zijn gerelateerd, maar wel aan de geschiedenis van de Friese adel of vooraanstaande families. Gegeven de intieme huwelijks- en geloofsbanden in deze historische elite is het goed dat er op Dekema State aandacht is voor de presentatie van zulk erfgoed. Wat is het lot anders van deze portretten dan weggestopt te worden in het depot van het Fries Museum? Dan liever getoond op Dekema, zou ik zeggen!

Nummer vijf, de O van *oral history*. Of indien u een hekel hebt aan het oprukkende Engels in het academisch verkeer: de M van mondelinge geschiedenis. Het is hier dat uw spreker zijn hart heeft kunnen ophalen. Met het pistool op de borst bekennt hij eerder nog antropoloog dan historicus te zijn, hoewel hij altijd beide vakgebieden heeft bediend – juist ook in dit boek over Dekema State. Waar mondelinge geschiedenis eigenlijk om draait is goed kunnen luisteren én doorhebben dat de geïnterviewde niet de ware, feitelijke geschiedenis vertelt maar altijd zijn of haar beeld van het verleden. Wie dat eenmaal goed voor ogen houdt weet en merkt hoe verschillend mensen een tijdsperiode, een gebeurtenis of een persoon herinneren. We weten het allemaal, ons geheugen is feilbaar én toch zijn mensen vaak heel stellig over wat ze meegemaakt hebben. Wat de mondelinge geschiedenis vooral bijdroeg aan dit boek zijn de verhalen van, wat in het Engels heet, *the common people*. Maar eigenlijk is zo'n term 'gewone mensen' hoogst misleidend: zijn dan de schilders van het landgoed Dekema State (de Van der Heide's) of de gardeniers (de Teitsma's) 'gewoon' en de eigenaren of pachtboeren van het landgoed 'bijzonder'? Nee toch. Wat uit al die interviews te samen genomen bleek was hoe iedereen een eigen verhaal had over Dekema. Allemaal identificeerden ze zich op een heel eigen manier met het landgoed, of met het huis, of de tuin. De identiteit van Dekema State bestaat dus ook niet.

Letter nummer zes, de M, sluit op het vorige aan. Het betreft *microstoria*; *storia* is Italiaans voor geschiedenis, dus Microgeschiedenis. Het was de Italiaanse historicus Carlo Ginzburg die in de vorige eeuw deze manier van mentaliteitsgeschiedenis populair maakte. De microgeschiedenis van Dekema State staat voor een landgoed dat als een microkosmos beschouwd kan worden. Dekema State is nooit een groot landgoed geweest. Zelfs niet in haar Friese context. Juist die overzichtelijkheid – gelijk het dorp Jelsum met zijn kerk, huizen op en rond de terp, de pachtboerderijen met hun boomgaarden rondom het dorp – maakte het mogelijk te laten zien hoe het landgoed door de eeuwen heen reilde en zeilde. Hoe losten de mensen op het landgoed hun problemen van samenleven op? Steeds bleek hoe zaken als hiërarchie en standsbesef, huurcontracten en landarbeid, gemengd bedrijf en tuinbouw, jacht en ander vermaak, nutstuin en siertuin met elkaar vervlochten waren. *Much in little*, zogezegd. Kloosters, kerken, stinzen én boerderijen bepaalden eeuwenlang het gezicht van het Friese kleilandschap. Eerst verdwenen de

kloosters, daarna werden de stinzen staten. Maar boer Hellema uit Wirdum noteerde al in zijn dagboek hoe vanaf 1800 steeds meer de staten in zijn Leeuwarderadeel werden gesloopt. Het besef van deze teloorgang begon in zijn tijd in steeds bredere kring door te dringen. Dekema trof dat lot niet en werd daardoor exceptioneel. De state was dat trouwens in meer opzichten. We kunnen sowieso aan twee dingen denken in haar lange geschiedenis: nooit hadden er grietmannen op de state gewoond en lange tijd was het landgoed in katholieke handen geweest. Dat maakt de geschiedenis van Dekema State bijzonder, maar toch ook weer niet. Want er waren meer andere katholieke adellijke landgoederen in Friesland geweest. Ja, er waren banden tussen Dekema en het stadhoudelijk hof in Leeuwarden. Maar dat geldt voor meer adellijke families met hun staten. In menig opzicht had Dekema State de allure van een middelgrote Friese state in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw, overeenkomstig zo vele staten in Friesland. Dekema State is in dit boek ook *pars pro toto*. Haar geschiedenis representeert de algehele Friese geschiedenis van de *Werdegang* van landgoederen, staten en buitenplaatsen. State, slotboerderij, boomgaard en nutstuin kenmerkten het merendeel van het kernbezit van de Friese landgoederen op de klei. Bij microgeschiedenis gaat het altijd ook om zowel inzoomen als uitzoomen. Door in te zoomen zien we goed hoe op een landgoed het leven van eigenaar, pachter, gardenier, personeel vervlochten was. En hoe nauw de band was met het dorp en vooral de dorpskerk. Denk aan de grafzerken, de rouwborden en grafkelders. De kerk van Jelsum heeft nog geheimen. Uit ons boek blijkt zonneklaar dat er zich nog grafkelders van Dekema State en Hinnema State onder de huidige vloer bevinden. Zoomen we uit dan blijkt dat de mensen op het landgoed te maken hadden met de grilligheden van het bestaan die ook anderen troffen: kindersterfte, epidemieën, oorlogsellende en economische op- en neergang, om maar wat te noemen.

Laten we niet in mineur eindigen. We komen bij de letter V. De V van Vrouwengeschiedenis. Boeiend voor beide onderzoekers was de positie na te gaan die vrouwen bij tijd en wijle hadden in de geschiedenis van Dekema State. Reymsck Camstra, Anna Catharina van Dekema, Anna Catharina van Doys, Elisabeth Brunet de Rochebrune, Juliana Houth, Marie Wichers en Mona van Wageningen – allemaal slotvrouwen van Dekema, die in dit boek uit de schaduw treden van hun echtgenoten. Vererving van het landgoed vond een

aantal malen via vrouwen plaats. En toch hadden al hun echtgenoten de teugels ferm in handen op het landgoed. Uiteindelijk beslisten vaak toch mannen over wat er met het landgoed gebeurde. Tot in de twintigste eeuw bestond immers de maritale voogdij voor gehuwde vrouwen. Maar met name als weduwe hebben deze vrouwen, in zover hun mogelijkheden reikten tegenover broers, ooms en neven, kleur aan het leven op het landgoed gegeven.

Tot zover mijn verhaal over de zeven pijlers. Vanzelfsprekend had ik nu kunnen vervolgen met velen te danken voor hun cruciale bijdragen aan de totstandkoming van het boek. Om de tijds wille laat ik dat na. Hun namen staan allemaal geboekstaafd in de uitgebreide dankbetuiging van het boek. Laat ik dan afsluiten met het credo van de al genoemde Carlo Ginzburg. Hij schreef eens hoe moeilijk 'waarheidsvinding' in de geschiedschrijving ook mag zijn, een onafhankelijk historicus moet nooit opgeven naar waarheid te streven.

Of dit boek een geslaagde poging daartoe is geweest en op die manier het leven van mensen die ooit op het landgoed Dekema State leefden dichterbij heeft gebracht, mag u na lezing zelf uitmaken.

Dank voor uw aandacht.